

I. EVROPA NA PREHODU IZ SREDNJEGA V NOVI VEKA

1. ZGODNJE OBLIKE KAPITALIZMA;

Gre za razvoj **kapitalističnih oblik** gospodarstva, najprej se razvije **založništvo-16-18.st.**, sledijo pa mu **manufakture-18.st.**, nato pride do industrijske revolucije.

Obliki se najprej razvijeta **na prostoru z močno razvito trgovino- S Italija, Nizozemska, Dubrovnik in mesta ob Jadranu.**

Pogoj, da sta se obliki sploh lahko razvili:

- Kapital: koncentriran je v roki peščice posameznikov, ki so pripravljene vlagati v proizvodnjo-kapitalisti; obogateli so s trgovino, ropanjem, oduševanjem, kolonijami..
- Delovna sila: sloj svobodnih prebivalcev (meščani, podeželani), ki so pripravljene delati. So izkoriščani, saj delajo v težkih pogojih (dolga delovna, brez izobrazbe, tudi ženske in otroci). Njihov položaj je slabši od položaja kmeta, bili so osebno svobodni.
- Tržišče: možnost prodaje po celotni Zahodni Evropi (področje monarhij, kolonij), trg ni omejen.

1. ZALOŽNIŠTVO

Glavno vlogo ima posameznik s kapitalom (bogat trgovec), ki nabavi potrebne surovine in jih dostavi na podeželje – kmetom, obrtnikom. Le ti delujejo doma, zato je **proizvodnja razpršena**. Končne izdelke zopet prevzame kapitalist, delavcem plača v denarju ali naravi (jih zalaga s hrano itd..)

2. MANUFAKTURE

So predhodnice tovarn, koncentracija proizvodnje na enem mestu, delo je ročno uvedejo delitev dela; izdelava izdelka je razbita na več delovnih faz (1 delavec- 1faza); to je začetek »tekočega traka«. Zaposleni so lahko vsi- moški, ženske, otroci; delajo glede na zmožnosti; otroci in ženske so manj plačani.

Obliki se pojavita na področju rudarstva, fužinarstva, glažutarstva, tekstilne proizvodnje..

3. POSLEDICE

- Nov družbeni sistem-**KAPITALIZEM** (do 19.st-manufaktorni; nato liberalni)
- Razredna družba: **KAPITALISTI/ PODJETNIKI; PROLETARCI/ IZKORIŠČANI**

2. VZPON ZNANOSTI;

Ljudje so se začeli izobraževati. S širjenjem spoznanj se zelo poveča zanimanje za naravo in družbo, spreminja se tudi odnos do nje. Razvijalo se je predvsem naravoslovje (počasi so spoznavali, da se vsak dan zavrti Zemlja in ne nebo), geografija, sholastika (srednjeveška filozofska smer, ki temelji zlasti na avguštinizmu in aristotelizmu), matematika itd. S tem so omogočili tudi napredek tehnike, razvijali izume in iznajdbe Arabcev in Kitajcev, in kaj kmalu prehiteli svoje vzornike.

3. TEHNIČNA ODKRITJA DO 16. STOLETJA

Tehnična spoznanja in odkritja so se prenašala v Evropo največkrat iz arabskih in kitajskih dežel, od koder so jih prinesli trgovci in popotniki;

- Izdelava finega papirja v posebnih mlinih (izpopolnitev kitajskih izumov)
- Tiskarski stroj (Johannes Gutenberg)
- Izumi namenjeni vojaški tehniki;
 - železni topovi,

- puške

- [Izumi, ki so omogočali merjenje razdalj, časa in orientacije](#) (njihov pomen: omogočale so daljša potovanja po morju in neznanih delih sveta)
 - **sekstant** (priprava za merjenje višine nebesnih teles ter kotnih razdalj med njimi)
 - **astrolab** (priprava za določanje položaja zvezd)
 - **mehanična ura na vzvod** (za merjenje časa)
 - **kompas** (za določanje strani neba)
- Porcelan, mlin na veter, smodnik itd.
- Nova spoznanja in izpopolnjevanja izumov so finančno podpirali predvsem meščani. Ti so namreč v tehničnih novostih in novih oblikah (kapitalistične) proizvodnje iskali nove možnosti za večanje svojega bogastva.

4. GEOGRAFSKA ODKRITJA IN SPAJANJE RAZLIČNIH SVETOV

- [Znani svet](#); Evropa, Severna Afrika, Bližnji vzhod (Arabski polotok, Mala Azija, Mezopotamija)
- [Neznani svet](#); Afrika naprej od Sahare, S. in V. Evropa, Indija, Kitajska, Amerika, Avstralija
- [Vzroki za geografska odkritja](#):
 - **gospodarski** – napredek proizvodnje (išče surovine, tržišče, delovno silo)
 - **avanturistični** – želja po raziskovanju in odkrivanju
- [Velika Odkritja](#):
 - **Henrik Pomorščak** (portugalski princ 1394- 1460) ; odkril Azore in raziskal obale zahodne Afrike
 - **Krištof Kolumb** (1451- 1506) Umrl v prepričanju, da je našel Indijo, v resnici je pristal v današnji Srednji Ameriki.
 - **Amerigo Vespucci** (1451- 1512), podrobneje opisal Ameriko (ta je dobila ime po njem)
 - **Vasco da Gama** (1468- 1524) obpluje Z Afriko, prek Rta dobrega upanja, prek Indijskega oceana v Indijo(Z obala Indije)
 - **Ferdinand Magellan** (1480- 1521) prvi, ki objadra svet; 1519-1521; s tem dokaže da je Zemlja okrogla. Atlantik—J Amerika (Magellanov preliv) -Tihi ocean - Filipini - Indijski ocean - okrog Afrike – Evropa
- [KONKVISTADORJI](#)
 - Odkriteljem sledijo konkvistadorji/ pustolovci/ osvajalci-,ki novo osvojena ozemlja spreminjajo v kolonije. Tja odhajajo da bi se izkazali ali na hitro obogateli. Ljudstva si nasilno podjarmijo in jih v kratkem času uničijo; pri tem uničujejo tudi njihovo kulturo. Z njimi so prihajali tudi misionarji, ki so krščanstvo velikokrat širili s silo.
 - **Vsilijo**: gospodarski sistem (kapitalizem), vero, kulturo,pisavo; pokažejo IMPERIALISTIČNO POLITIKO:
 - 1519- 1521 - **Hernando CORTEZ**; uniči Azteke
 - 1531-1534 - **Francisco PIZZARO**: uniči Inke
 - 1546- **Francisco DE MONTEJO**-: uniči Maje
 - **Plemena so si hitro podredili, ker:**
 - ~ bili so izjemno nasilni
 - ~ bali so se konj in strelnega orožja (smodnik)
 - ~ bili so nemočni in naivni
- [POMEN GEOGRAFSKIH ODKRITIJ](#)
 - Spremenilo se je človekovo gledanje na svet in in njegov odnos do sveta

➤ POSLEDICE GEOGRAFSKIH ODKRITIJ

- Izmenjava novih kulturnih rastlin in živali
- spoznavanje različnih kultur, izmenjava načinov gospodarjenja in tehničnih pridobitev
- Soočenja evropske in ameriških civilizacij;
 - ~ kruto ravnanje Evropejcev s staroselci,
 - ~ zaslužnjevanje ljudi in izkoriščanje njihove cenene delovne sile,
 - ~ prenašanje bolezni (Evropejci prinesejo med Indijance koze in druge nalezljive bolezni, v Evropo pa so prinesli sifilis)...
- **središče svetovne trgovine** se je iz Sredozemlja preneslo na **Atlantski in Indijski ocean**; Italija izgublja moč, velesile postanejo **Španija, Portugalska, Anglija, Nizozemska**
- spremeni se organizacija mednarodne/ svetovne trgovine
- ustanovijo prvo borzo v Antwerpnu; posle sklepajo na podlagi vzorcev blaga in po vnaprej določenih cenah
- zaradi velikih dotokov zlata in srebra v Evropi dokončno **prevlada blagovno- denarno gospodarstvo** (kasneje pa to povzroči padec cen, pride do **INFLACIJE**, prizadeti so najnižji sloji prebivalstva)
- začnejo se selitveni tokovi evropskih naseljencev v nove dežele in na nove celine.

5. HUMANIZEM IN RENESANSA

- HUMANIZEM: je filozofsko in kulturno gibanje ki se je skupaj z renesanso naslanjalo na antično tradicijo in ideale. Razmahnil se je v 15. stoletju. Nov meščanski pogled na svet (izvrši se prehod iz sholastike v tostranstvo) – zanimanje za človeka in naravo.
- Kje: v italijanskih mestih.
- Vzroki: preporod antike, izhodišče za kulturno ustvarjanje.
- Renesansa – evropsko kulturno gibanje med 14. in 16. stoletjem. Človek postane najvišja vrednota, polg človeka pa so glavne vrednote še; ljubezen, lepota, narava in svobodni razum.
- Vpliv na spremembe v miselnosti evropskega človeka; razvoj šolstva, znanosti, kolonialna odkritja, iznajdba tiska in tako lažja dostopnost knjig, razvoj gospodarstva, meščanstvo začne zavračati srednjeveške cerkvene nadzore...
- Zakaj se to novo znanstveno in duhovno gibanje imenuje humanizem? Ker je v ospredju zanimanja in preučevanja tostranstvo- realni svet, narava, družba, človek; gre za odvrnitev od srednjeveškega pogleda na svet, za kritiko cerkvenih dogem...
- Zakaj je celotno obdobje (15. in 16. stoletje) dobilo naziv renesansa? Ker gre za oživljanje antične (poganske) kulture; ker so iskali navdih v antičnih stvaritvah.
- Renesansa v umetnosti:

a) Književnost

- **Dante Alighieri**,
- **Francesco Petrarca** (sonet Laura in Giovanni),
- **Boccaccio** (zbirka 100 novel Dekameron)
- **Miguel de Cervantes Saavedra** – Španija (Don Kihot)
- **William Shakespeare** – Anglija (hamlet, Romeo in Julija, Julij Cezar, Machbeth, Otthelo...)
- **Erazem Rotterdamski- Kralj humanistov** (Hvalnica norosti) nizozemski humanist. Izredno izobražen avguštinski menih, ki je bil leta 1506 odvezan zaobljube, od leta 1521 je večinoma živel v Baslu. Bil je kritik nezdravih cerkvenih razmer in zagovornik reform znotraj Cerkve v delu Hvalnica Norosti, odklanja pa tudi Lutrovo reformacijo. Erazem Rotterdamski je avtor dela Priročnik Kristusovega vojščaka in dialogov Družinski pogovori. Umrl je 17. julija 1536 v Baslu.

b) Likovna Umetnost:

- **Leonardo da Vinci** (mona Lisa, Zadnja večerja)
- **Michaelangelo** (freske v Sektinski kapeli in številni kipi)
- **Rafael Santi** (freske v vatikanskih dvoranah)
- **Tizian** (portreti)
- **A. Dürer**
- **brata Van Eyck**

c) Glasbena umetnost:

- **Jacbus Gallus** (Jakob Petelin) – italjansko renesančno glasbo je prenesel v Evropo.

➤ Znanost: uveljavljene nove metode raziskovanja- opazovanje ali eksperiment, najbolj razširjena je astronomija (naravoslovje)

• **Politika;**

~ **Thomas More** (delo; Utopija- kraj, ki ga ni), ukvarja se z vprašanji države. Hoče družbeno enakopravnost, državo, kjer ni privatne lastnine.)

~ **Nicolo Machiavelli;** (delo: Vladar) politični teoretik

• **Naravoslovje -Astronomija;**

~ **Nikolaj Kopernik** poljski astronom, delo: »O gibanju nebesnih teles«. Ideja: »Heliocentrični sistem« (sonce je središče vesolja, zemlja kroži okoli sonca).

~ **Johannes Kepler** (podpiral Kopernikov nauk in ugotovil, da se planeti gibljejo okrog sonca v obliki elipse.)

~ **Galileo Galilei** izumil je teleskop in z njim potrdil heliocentrični sistem. Svoje nauke je preklical zaradi varnosti pred smrtjo in pri sebi ponavljal: »In vendar se Zemlja vrti« (Eppur si muove).

~ **Giordano Bruno** - pristaš Kopernikovih idej. Ker se jim ni odrekel, je bil sežgan na garmadi (postavili so ga pred inkvizicijo – cerkveno sodišče).

• **Medicina,**

~ **Andreas Vesalius** – Belgijski zdravnik, ki je s seciranjem trupel spoznal anatomijo človeka

~ **Theophrastus Bombastus Paracelsus** – švicarski zdravnik, raziskoval je bolezni (sifilis, kuga) in prispeval k zdravljenju bolnikov.

• **Zemljepis;**

~ **Gerhardus Mercator;** risal karte sveta z valjasto projekcijo

6. REFORMACIJA

➤ Reformacija je versko in družbenopolitično gibanje v okviru Rimskokatoliške cerkve

➤ Vzroki:

- Moralna kriza Cerkevne vrha (nedovoljeno bogatenje, podkupovanje, kršenje celibata, ...)
- Odpustki; gre za odpuščanje, zmanjševanje posmrtnih kazni za odpuščene grehe. Cerkev z njimi služi na račun naivnih vernikov.

➤ Smeri reformacije:

- **Plemiška smer/ Luteranstvo** – knezi so hoteli cerkveno posest in preprečiti Habsburški monarhiji uvesti centralno oblast, plemiška smer (utrnil jo je Luter).
- **Kmečka smer/ Kmečko plebejska** – kmetje hočejo edinost, enakopravnost že na tem svetu. Vodil jo je Thomas Münzer. □ sekte: anabaptisti (ljudi, ki so bili krščeni kot otroci je potrebno še enkrat krstiti), štiftarji (zavzemali za gradjo cerkva na osamljenih mestih), bičarji (bičali so se med javnimi procesijami).
- **Meščanska smer/ Kalvinizem** – Jean Kalvin. Meščani hočejo poceni cerkev, odpravo cerkvenih praznikov (povečati št.delovnih dni). Delo je bogu dopadljivo. Deloval je v Ženevi. Verjamejo v predestinacijo (ob rojstvu je vse določeno).

➤ Nastop proti reformaciji:

- **Martin Luther** (avguštnski menih in profesor teologije); nastopil je proti prodaji odpustkov in nalaganju pokore mrtvim, zagovarjal pa je idejo, naj verniki živijo spokorno; pripravil je 95 tez in jih pritrudi na cerkvena vrata v Witenburgu;
 - ~ **Biblija je osnova vere**, vsak naj bi jo bral in razlagal v svojem jeziku
 - ~ **Proti prodaji odpustkov**
 - ~ **Simonija** cerkvenih služb- kupovanje in kopičenje cerkvenih služb, brez izobrazbe, z denarjem
 - ~ **Nepotizem**: omogočanje cerkvenih služb sorodstvu
 - ~ **Bogastvo cerkve**: zahteva po skromni, revni cerkvi kot je bila nekoč
 - ~ **Proti celibatu**, naj se verniki poročajo
 - ~ Pridobivanje sredstev za Baziliko Sv. Petra je prevara (pobirajo denar, ki odhaja k papežu)
 - ~ Zaradi zahtev je bil **izobčen-anatemiziran** iz Rimokatoliške skupnosti; ostane nezavarovan
 - ~ Pridobi zaščitnike (Saški volilni knez, vzame ga pod okrilje, Luter se preseli in tam prevede Biblijo)

➤ Razširjenost:

- **Kršćanstvo**:
 - ~ Katoliška: (Italija, Španija, Portugalska, Avstrijski del habsburške monarhije)
 - ~ Pravoslavna
 - ~ Protestantska:
 - anglikanska (cerkev v Angliji in delu Škotske),
 - luteranstvo (nemčija, Ogrska, Skandinavija),
 - Kalvinizem (Švica, Francija, Nizozemska, Ogrska...)
- **Islam** (Balkan)

7. PROTIREFORMACIJA

Protireformacija pomeni gibanje katoliške cerkve proti reformaciji in težnja po odpravi lastne notranje krize.

➤ Ukrepi Cerkve oz. katoliška prenova :

- **Koncil v Tridentu** – S Italija (1545-1563). Zavzemal se je za notranjo preureditev, utrditi cerkveno disciplino, odpraviti največje napake, pridobiti si vladarjevo podporo.
- **Cerkev je dobila oporo v novem jezuitskem redu** (ustanovil ga je španski oficir Ignacij Loyola), prevzeli so vzgojo.
- Utrdila je disciplino z ustanovitvijo inkvizicijskega sodišča. Papež Gregor VII. Izvede reformo koledarja.
- **Uvedba inkvizicije, cenzura knjig, pregon krivovercev, vojaški posegi...**

➤ Verske vojne: gre za prepletanje verskih in političnih vzgibov in interesov, za uporabo veroizpovedi v politične namene.

- **Francija**: vojna med katoliki in hugenoti na šentjernejsko noč 1572! Pobitih je bilo 6000 hugenotov. Boji so se končali z nantskim ediktom! 1598 so hugenoti dobili versko svobodo.
- **30letna vojna v Nemčiji** (1618-1648)
 - ~ vzrok; upor čeških plemičev (vrgli skozi okno 3 cesarske odposlance)
 - ~ vojaški spopadi potekajo večinoma v Nemčiji.
 - ~ Katoliška in protestantska stran vključuje v boj še druge države: Španija, Danska, Švedska, Francija.
 - ~ Vojske niso bile velike; puščale pa so veliko opustošenje (oropane in uničene vasi, poteptana polja...)
 - ~ Konča se z Vestfalskim mirom – razcepljenost Nemčije.
- **Vstaja na Češkem** – Praška defenestacija – konča se tako, da Češka izgubi samostojnost in postane Habsburška dedna dežela.

➤ Glavni cilj protireformacije: boj proti protestantizmu, ; rekatolizacija protestantskih območij

8. ABSOLUTIZEM

- [Absolutizem](#) označuje popolno in neomejeno oblast vladarja, ki sam odloča o vseh stvareh. Plemstvo je izgubilo moč.
 - [Utrjevanje absolutne monarhije](#):
 - S plačanimi uradniki
 - Plačano vojsko
 - Cerkev, ki je s svojim vplivom pomagala utrjevati vladarjevo moč in ohranjati lastni vodilni položaj v družbi (Bogu, kar je božjega, cesarju, kar je cesarjevega)
 - [Vrhunec](#) doživi absolutizem z francoskim kraljem Ludvikom XIV (imenovanem »Sončni kralj«), ki je od svojih podanikov zahteval popolno podreitev. Vladal je 75 let, dal je zgraditi Versailles – mogočno palačo
 - [Anglija se upre poskusom absolutizma](#). Spopad med pristaši kralja in pristaši parlamenta prerase v državljansko vojno in revolucijo. Kralja Ludvika XIV obglavijo in Anglijo razglasijo za republiko.
 - [LUDVIK XIV](#);
-
- [Merkantilizem](#): temelj gospodarstva je pozitivna zunanje-trgovinska bilanca-podpira domačo proizvodnjo, carine so visoke; razkošje na dvoru privede do pomanjkanja v blagajni;

9. ZAČETEK MODERNE AVSTRIJE

REFORME MARIJE TEREZIJE IN JOŽEFA II.

Da bi iz habsburške monarhije ustvarila čim močnejšo državo, sta Marija Terezija in Jožef II. Izvedla številne reforme:

- [Upravne reforme](#), hotela sta zagotoviti večjo učinkovitost uprave in večji državni nadzor.
- [Gospodarske reforme](#); sta spodbujala predvsem razvoj kapitalističnih oblik gospodarstva (manufakture)
- [Kmečke reforme](#); skušala sta razbremeniti kmete. Tlako sta omejila na tri dni v tednu. Podpirala sta uvajanje in razširjanje novih kultur..
- [Vojaške reforme](#); uvedena je bila splošna vojaška obveznost. Vojaške službe so bili oproščeni duhovniki, plemstvo, uradniki, zdravniki, pravniki z družinami, trgovci, obrtniki in kmetje z večjim posestvom. Obvezniki so bili lahko vpoklicani od 17. do 40. leta.
- [Šolske reforme](#); namen je bil zvišati splošno izobrazbeno raven prebivalstva, uvedena je bila šolska obveznost za vse otroke od 6. do 12 leta.
- [Cerkvena reforma](#); ukinila številne samostane.